

Socialinė politika

Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai

Rasa RUDŽINSKIENĖ

Šiaulių universitetas
Vilniaus g. 88, Šiauliai
El. paštas: karjerosprojektavimas@gmail.com

Lina PAULAUSKAITĖ

Šiaulių universitetas,
Vilniaus g. 88, Šiauliai
El. paštas: linapaulauskaite89@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje teoriniu ir praktiniu aspektu analizuojami Lietuvos gyventojų emigracijos procesai, priežastys ir padariniai Lietuvos ekonomikai. Pateiktos migracijos, emigracijos, reemigracijos, transmigracijos sąvokos. Įvardyti veiksniai, lemiantys sprendimą emigruoti. Atlikta emigracijos masto analizė. Ji atskleidė, kad 2001–2012 m. (įvertinus ir nedeklaruotas emigracijos mastus) iš Lietuvos išvyko beveik 500 tūkst. asmenų. Nurodytos pagrindinės Europos emigracijos tikslo šalys: Jungtinė Karalystė, Airija, Vokietija, Norvegija, Ispanija. Atlikta anketinė apklausa leido įvardyti pagrindinius motyvus, lėmusius sprendimą išvykti iš Lietuvos, sudarytas hipotetinis Lietuvos emigranto portretas, kuris atskleidžia pagrindinius išvykstančio asmens bruožus.

Pagrindiniai žodžiai: emigracija, Lietuvos gyventojai, padariniai, ekonomika.

Įvadas

Globalizacija, europeizacija ir Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas sąlygojo šalies migracijos procesų pokyčius. Apie 3 proc. viso pasaulio populiacijos sudaro žmonės, kurie gyvena ne savo gimtojoje šalyje (International Organization... 2012). Įvertinus Lietuvos emigrantų skaičių matyti, kad jie sudaro 0,44 proc. visų Europos emigrantų, o viso pasaulio mastu Lietuvos emigrantai sudaro 0,14 proc. Nors pasaulio mastu Lietuvoje vykstantys emigracijos procesai neatrodo ypač dideli ir keliantys pavojų šalies ekonomikai ir socialinei raidai, nacionaliniu mastu išvykstančių asmenų skaičius reikšmingai veikia šalies demografinius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius procesus. Nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo (1990 m.) iš šalies išvyko 615 tūkst. gyventojų (kasmet iš šalies emigravo vidutiniškai po 30 tūkst. piliečių). Pastaraisiais metais išvykstančių asmenų skaičius po truputį mažėja, tačiau išlieka labai didelis: 2010 m. iš Lietuvos emigravo 83 tūkst., 2011 – 53,9 tūkst. 2012 – 41,1 tūkst. asmenų (Lietuvos statistikos departamentas 2013).

Pastaraisiais metais dideli emigruojančių žmonių skaičiai Lietuvoje lemia emigracijos ir su ja susijusių padarinių **aktualumą**. Šalyje vykstantis emigracijos procesas svarbus ne tik pačiam

išvykstančiam asmeniui, bet ir visai visuomenei. Žmonės išvyksta iš savo kilmės šalies į kitas užsienio valstybes tikėdamiesi geriau materialiai aprūpinto gyvenimo. Taip šalis netenka aukštos profesinės kvalifikacijos darbo jėgos, mažėja šalies ekonominis ir inovacinis potencialas.

Emigraciją ir su ja susijusius procesus analizavo Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkai bei tyrėjai: J. Bagdanavičius, Z. Jodkonienė (2008), R. Rudžinskienė (2008), D. Beržinskienė, S. Kairienė, R. Virbickaitė (2009), A. Janušauskas, E. Nedzinskas, A. Uleckas, P. Vepšta (2009), M. Butkus, K. Matuzevičiūtė (2009; 2010), G. Kasnauskienė, T. Šiaudvytis (2010), R. Čiarnienė, V. Kumpikaitė (2011), S. Stanaitis (2011), M. E. Kaminska, M. Kahancova (2011), W. Pearlman (2013), L. M. McLaren (2013).

Tyrimo **mokslinį naujumą ir reikšmingumą** atskleidžia gauti teoriniai ir praktiniai rezultatai: sudarytas hipotetinis šiuolaikinio Lietuvos emigranto portretas. Atlikto tyrimo naujumą lėmė tai, kad mokslinėje literatūroje dar nebuvo išryškintas šiuolaikinio Lietuvos emigranto portretas, kuris atskleidė pagrindinius iš Lietuvos išvykstančio asmens bruožus.

Problema – dideli emigracijos iš Lietuvos mastai sąlygoja Lietuvos ekonomikos pokyčius. Emigracijos srautai kelia grėsmę socialiniam ir ekonominiam šalies stabilumui.

Hipotezė. Tikėtina, kad iš Lietuvos išvykstantis asmuo yra kvalifikuotas darbininkas arba specialistas, turintis specialųjį vidurinį arba aukštąjį išsilavinimą ir ilgalaikio bedarbio statusą. Tai reiškia, kad emigrantas buvo registruotas darbo biržoje ir nedirbo vienus metus ar ilgiau.

Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme (2013) rašoma, kad „ilgalaikiai bedarbiai – asmenys iki 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 6 mėnesius, ir asmenys nuo 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 12 mėnesių, skaičiuojant nuo įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos“.

Tyrimo objektas – Lietuvos gyventojų emigracija.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos gyventojų emigracijos priežastis ir padarinius šalies ekonomikai.

Uždaviniai:

1. Išryškinti emigracijos proceso esmę.
2. Identifikuoti emigracijos priežastis ir padarinius Lietuvos ekonomikai.
3. Sudaryti hipotetinį šiuolaikinio Lietuvos emigranto portretą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė ir sisteminimas, statistinių duomenų grupavimas ir lyginimas, analitinių rodiklių (vidurkių, vidutinių metinių kitimo tempų) skaičiavimas kiekybiniu būdu, anketinė apklausa. Kiekybinis tyrimas atliktas 2012 m. gruodį (t. y. šventiniu laikotarpiu, kai daugelis emigrantų grįžta atostogų į Lietuvą). Kiekybinio tyrimo metu apklausta 140 emigrantų iš Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių apskričių.

Tarptautinės migracijos samprata

Migracija kaip socialiai reikšmingas, individualiai motyvuotas, laisvas ir nuolatinis reiškinys atsirado industrializacijos ir urbanizacijos laikotarpiu (Misiūnas, Bratčikovienė 2006: 16). Iki tol migracija buvo siejama su paprasčiausiu žmonių persikėlimu iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, neįvertinant jos padarinių. Daugelį šimtmečių formavęsi migracijos reiškinys ir šiandieniniame globaliame pasaulyje daugelio mokslininkų ir tyrėjų apibūdinamas skirtingai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Migracijos apibrėžimai ir jų sampratos raida*

Mokslininkas, autorius	Migracijos apibrėžimas (apibūdinimas)
E. G. Stockwell, H. T. Groat (1984)	<i>Migracija</i> – gyventojų persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, kertant administracines vietovės ribas.
W. Petersen, R. Petersen (1986)	<i>Migracija</i> – asmenų persikėlimas iš vienos vietos į kitą santykinai ilgam laikui, gana dideliu atstumu.
V. M. Moiseenko (1994)	<i>Migracija</i> suprantama kaip gyvenamosios vietos keitimas visam arba tam tikram laikui kertant šalių teritorines ribas.
H. G. Daugherty, K. C. W. Kammeyer (1995)	<i>Migracija</i> – tai individų persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą turint tikslą naujoje gyvenamojoje vietoje pasilikti gana ilgai.
M. П. Тодаро (1997)	<i>Migracija</i> – tai atsakas į du procesus, t. y. darbo jėgos pasiūlos ir paklausos disproporcijas ir darbo užmokesčio netolygumus, skirtinguose pasaulio regionuose.
B. Brazauskienė, G. Kazlauskienė (2002)	<i>Migracija</i> – tai žmonių gyvenamosios vietos pakeitimas, kurio pagrindinis rezultatas yra gyventojų skaičiaus ir struktūros pokyčiai tiek šalyje, iš kurios išvykstama, tiek šalyje, į kurią atvykstama.
G. Kasnauskienė (2005)	<i>Migracija</i> – tai ilgalaikis nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas, dėl kurio keičiasi tiek gyventojų skaičius, tiek jų struktūra išvykimo ir atvykimo vietovėse.
E. Urbonaitė (2007)	Išvykimas iš šalies arba atvykimas į šalį iš kitos užsienio valstybės, siekiant geresnės gyvenimo kokybės, vadinamas <i>migracija</i> .
Lietuvos Respublikos ekonominės migracijos reguliavimo strategija (2007)	<i>Ekonominė migracija</i> apibūdinama kaip išvykimas iš Lietuvos turint tikslą įsikurti užsienio valstybėje (t. y. <i>ekonominė emigracija</i>) ar atvykimas iš užsienio valstybės turint tikslą įsikurti Lietuvoje (t. y. <i>ekonominė imigracija</i>), siekiant geresnės gyvenimo kokybės, didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo sąlygų.
D. Beržinskienė, S. Kairienė, R. Virbickaitė (2009)	<i>Migracija</i> apibūdinama remiantis laisvu žmonių judėjimu iš vienos šalies į kitą. Pabrėžiama, kad migracija yra dvejų formų: <i>imigracija</i> (žmonės atvyksta į šalį turėdami tikslą joje įsikurti) ir <i>emigracija</i> (asmenys išvyksta iš tėvynės siekdami įsikurti kitoje šalyje).

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių, remiantis mokslinės literatūros analize

Palyginus pateiktus apibrėžimus galima teigti, jog klasikiniai migracijos apibrėžimai (G. Stockwell, H. T. Groat (1984), W. Petersen, R. Petersen (1986), H. G. Daugherty, K. C. W. Kammeyer (1995)) sudaro pagrindą kitų autorių pateikiamiems migracijos apibūdinimams. Tačiau kiekvienas mokslininkas ar tyrėjas pateikia savotiškai modifikuotą migracijos sąvoką, kurios turinys priklauso nuo to, kokiame kontekste (politiniame, socialiniame ar ekonominiame) ji vartojama. Nors migracijos reiškinys skirtingų autorių apibrėžiamas nevienodai, visuose apibūdinimuose dominuoja trys esminiai dalykai: erdvės, laiko, naudos dimensijos. Erdvės dimensija susijusi su gyvenamosios vietos pakeitimu, laiko dimensija – su persikėlimu tam tikram laikui. Naudos dimensija yra pagrindinis veiksnys, skatinantis individus pakeisti savo gyvenamąją vietą tam tikram laikui tikintis geresnių gyvenimo sąlygų kitoje šalyje.

Neatsiejamą tarptautinės migracijos proceso dalys yra reemigracijos ir migranto sąvokos. *Grįžtamoji migracija (reemigracija)* – emigravusių šalies piliečių grįžimas į savo gimtąją šalį.

Lietuvos ekonominės migracijos reguliavimo strategijoje (2007) *migrantai* apibūdinami kaip konkretūs asmenys, dėl ekonominių ar kitokių priežasčių (politinių, kultūrinių, šeiminių ir pan.) išvykę iš Lietuvos į užsienio valstybę (tokie asmenys vadinami emigrantais) arba atvykę į Lietuvą iš užsienio valstybės (šie asmenys įvardijami imigrantais). G. Kasnauskienė (2005: 4–13) pateikė tikslesnį emigranto apibrėžimą, akcentuodama šio žmogaus sugebėjimus ir naudą. Autorė teigė, kad *emigrantas* – asmuo, kuris turi tam tikrų sugebėjimų ir juos gali produktyviau panaudoti kitoje, bet ne savo gimtojoje šalyje.

Verta pažymėti, kad tik nuo XX a. paskutinio dešimtmečio migracijos tyrimų kontekste pradėjo ryškėti transnacionalizmo, o kartu ir transmigracijos sąvokos. Šių sąvokų aktualumas pastaruoju metu ypač sustiprėjo. Anot D. K. Kuzmickaitės (2004: 4), „*transnacionalizmas* – raktažodis moderniajai migracijai“. *Transnacionalizmas* – reiškinys, kai migrantai palaiko ryšius su savo gimtosiomis šalimis (Basch, Glick Schiller, Szanton Blanc 2005: 125). N. Liubinienė (2009: 32) *transnacionalizmą* įvardijo kaip reiškinį, kuris vykstant migracijai suformavo daugialypių ryšių tinklą, egzistuojantį už nacionalinės valstybės sienų. Šis tinklas apima ne tik asmenis, bet ir visas valstybės institucijas.

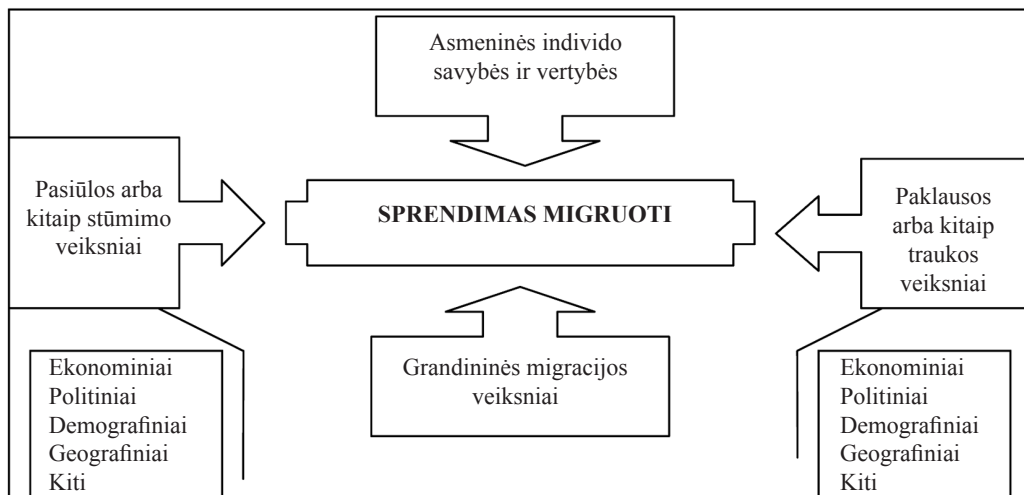
Transnacionalizmo reiškinys neatsiejamas nuo transmigracijos ir transmigranto sąvokų. *Transmigrantas* – individas, kuris palaiko ryšį daugiau nei su viena valstybe (Basch, Glick Schiller, Szanton Blanc 2005: 128). N. Liubinienė (2009: 6) atkreipė dėmesį, kad šiuolaikiniai migrantai įvardijami kaip transmigrantai, palaikantys intensyvius ryšius (socialinius, ekonominius, politinius, kultūrinius) kelių šalių gyvenime. Autorės teigimu, šiandieninė tarptautinė migracija gali būti vadinama transmigracija, migrantai – transmigrantais, o jų kasdienybė gali pasižymėti transnacionalizmo bruožais. Transnacionalinė migracija padeda migrantus suprasti kaip individus, kurie gali susikurti naują gyvenimą, kartu sukurdami ir socialines, ekonomines, politines, kultūrinės erdves.

Apibendrinant teigtina, kad *migracija* – įvairialypis, daugiasluoksnius jau ne vieną šimtmetį vykstantis procesas, kurio esminės (bet ne vienintelės) dalys yra emigracija ir imigracija. Reikia pasakyti, kad migracijos reiškinio apibūdinimai ir šio reiškinio padarinių įvairiems šalyse vykstantiems procesams suvokimas bei vertinimas kinta – priklauso nuo to, koku laikotarpiu ir kokiam kontekste jis vartojamas. Tačiau visuose migracijos apibūdinimuose išlieka trys esminiai dalykai: laiko, vietos ir naudos dimensijos. Neatsiejama šiuolaikinės migracijos procesų dalis – transnacionalizmas. Būtent transnacionalizmo kontekste išryškėjo, kad migrantų (arba kitaip transmigrantų) judėjimas ir jų vienu metu su keliomis valstybėmis palaikomi ryšiai yra naujas migracijos bruožas.

Emigracijos priežastys ir padariniai teoriniu požiūriu

Šiandiniame moderniaame pasaulyje migruoti skatina įvairūs ekonominiai, socialiniai, kultūriniai, psichologiniai veiksniai (žr. 1 pav.).

Veiksniai, skatinantys migruoti, gali būti skirstomi į keturias pagrindines grupes. *Paklausos (traukos) veiksniai* yra susiję su tikslo šalimis. Migrantus traukia geresnės nei kilmės šalyje kitų valstybių ekonominės, socialinės ir kitokio pobūdžio sąlygos. Prie jų priskiriami šie veiksniai: didesnės pajamos, mažesni mokesčiai, geresni darbo pasiūlymai, politinis stabilumas, geresnės mokymosi, gydymo paslaugos, religinė tolerancija ir pan. *Pasiūlos (stūmimo) veiksniai* susiję su vidine gimtosios šalies situacija. Prie stūmimo veiksnį priskiriama: karas ar kitoks ginkluotas



1 pav. *Veiksniai, turintys įtakos sprendimui migruoti*

Šaltinis: Čiarnienė, R.; Kumpikaitė, V., 2011. International labour migration: Students viewpoint. *Engineering Economics* 22 (5): 527–533

konfliktas, skurdas, ypač bloga politinė situacija, didelis nedarbas ir menkas užimtumas, mažas atlyginimas, sudėtingos ir sunkios materialinės ir socialinės gyvenimo sąlygos (Čiarnienė, Kumpikaitė 2011: 528–529). *Grandininės migracijos veiksniai* susiję su tuo, kad anksčiau išvykę emigrantai informuoja gimtojoje šalyje likusius draugus, pažįstamus, gimines apie darbą, būstą, ekonomines sąlygas ar net pasikviečia atvykti gyventi toje šalyje, kurioje jie yra įsikūrę. Taigi migracija sukelia papildomą emigracijos arba imigracijos srautą, kuris priklauso nuo to, kurios valstybės atžvilgiu yra vertinama. *Psichologiniai veiksniai* (t. y. asmeninės individo savybės ir vertybės) svarbūs tuo, kad jie nulemia norą ir sprendimą emigruoti. Psichologiniai veiksniai susiję su motyvacija, prisirišimu prie šeimos, baime ir nežinomybe dėl prisitaikymo naujoje šalyje, kalbos barjeru ir pan. (Boneva, Frieze 2001: 477–491).

Veiksniai, skatinantys emigruoti, gali būti trijų lygių: mikrolygio, makrolygio, mezolygio. Pirmajam lygiui priskiriami veiksniai, susiję su asmeniniu sprendimu, motyvais, pavyzdžiui, kalbų mokėjimas, išsilavinimas, šeiminių padėtis. Antrajam lygiui – darbo jėgos paklausos ir pasiūlos bei darbo užmokesčio skirtumai įvairiose valstybėse. Trečiajam lygiui priskiriami veiksniai, susiję su asmens šeima, gimine. Anot R. Čiarnienės, V. Kumpikaitės ir A. Taraškevičiaus (2009: 553–559), didžiausią poveikį asmens apsisprendimui dėl migravimo daro ekonominiai veiksniai.

Neatskiriama migracijos procesų dalis – globalizacija. Nors globalizacija neturi tiesioginio poveikio, palengvina migracijos procesą per laisvą asmenų judėjimą ir technologijų plėtrą, leidžiančią komunikuoti su visu pasauliu. Migracijos procesą lengvina susisiekimo priemonių tobulėjimas, lėmęs ne tik greitesnį, bet ir pigesnį žmonių geografinį mobilumą. Tai gali būti priskiriama prie veiksnių, palengvinančių migracijos procesą. Tačiau atskirais atvejais globalizacija gali slopinti migraciją. Pavyzdžiui, turtingų šalių bendrovėms perkėlus gamybą į mažiau turtingas valstybes, kuriose darbo jėgos kaina kur kas mažesnė, valstybėje, į kurią perkeliama gamyba, atsiranda naujų darbo vietų. Tokiu atveju darbas „atkeliauja“ pas darbuotojus ir asmenims, ieškantiems darbo, neberekia emigruoti (Jančaitytė ir kt. 2009: 13).

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinį asmenų judėjimą sukelia daugelis priežasčių, tačiau viena pagrindinių – ekonominiai motyvai, pasireiškiantys per stūmimo ir traukos veiksmus.

Migracijos procesas veikia ne tik asmeninį individo gyvenimą, bet ir visos valstybės ekonominę bei socialinę raidą. B. Gruževskis (2006: 29–52) analizavo migracijos (tiek emigracijos, tiek imigracijos) teigiamą ir neigiamą poveikį darbo rinkai. Autorius nurodė tokius teigiamus migracijos padarinius: nedarbo lygio mažėjimas, darbo užmokesčio didėjimas, prie teigiamų padarinių taip pat priskyrė ir migracijos poveikį darbo jėgos mobilumui. Migracijos poveikio šalies ekonomikai tyrimai gali būti atliekami remiantis Okuno dėsniumi, kuris apibūdina nedarbo lygio ir bendrojo vidaus produkto (BVP) ryšį. Remdamiesi šia metodika A. Pocius ir L. Okunevičiūtė-Neverauskienė (2005: 30–40) atliko migracijos nuostolių tyrimą. Šio tyrimo rezultatai atskleidė neigiamą emigracijos įtaką dirbančiųjų skaičiui, bendrajam vidaus produktui. Nustatyta, kad trumpuoju laikotarpiu dėl neigiamų emigracijos padarinių nesukuriamas apie 1 proc., o vidutiniu laikotarpiu – apie 7 proc. bendrojo vidaus produkto. Tačiau, pasak S. Karpavičiaus (2006), galima įžvelgti ir teigiamų emigracijos proceso padarinių, pavyzdžiui, didėja visuomenės gerovė (t. y. didėja darbo užmokestis, mažėja nedarbo lygis ir pan.). Migracija tiesiogiai veikia ir demografinius rodiklius – skatina gyventojų skaičiaus ir gimstamumo mažėjimą bei gyventojų senėjimą (Motieka, Adomėnas, Daniliauskas 2006: 46). 2 lentelėje pateikti migracijos poveikio ekonomikai ir socialinei raidai teigiami ir neigiami aspektai.

Įvardytos penkios pagrindinės sritys, kuriose pasireiškia migracijos poveikis Lietuvos ekonomikai ir socialinei raidai, t. y. darbo rinka, sukuriamas produktas (BVP), pinigų srutai, ekonomikos modeliavimas ir demografiniai pokyčiai. Teigtina, kad migracija turi didesnę neigiamą poveikį šalies ekonomikai ir socialinei raidai. Galima teigti, kad Lietuvoje dominuoja neigiami migracijos padariniai tiek šalies ekonomikai, tiek socialinei raidai. Migracija veikia ne tik šalies ekonomiką, socialinę raidą, bet ir kultūrinius bei kitus procesus, susijusius su asmeniniu individų gyvenimu. Tai patvirtina A. Maslauskaitės ir V. Stankūnaitės (2007: 6–51) atliktas tyrimas, kurio metu įrodyta, kad dėl emigracijos vyksta šeimos kaita. S. Horton (2008: 925–943) ir I. Juozeliūnienė (2008: 72–79) įrodė, kad šeimos institucionalizacija nyksta dėl emigracijos.

Lietuvos gyventojų emigracijos priežasčių ir padarinių šalies ekonomikai vertinimas

Emigracijos mastai Lietuvoje. 2001–2012 m. iš Lietuvos legaliai išvyko 299,667 tūkst. asmenų. Įvertinus ir nedeklaruotos emigracijos mastus, išvykusių asmenų skaičius siekia 491,679 tūkst. Nedeklaruoti emigracijos mastai pateikti remiantis Lietuvos statistikos departamento (2013) atliktais nedeklaruotos migracijos tyrimais, kuriais yra įvertinami nedeklaruotos migracijos srutai. Remiantis atlikta dinamine emigrantų skaičiaus analize matyti, jog per pastaruosius dvylika metų emigracijos mastai iš Lietuvos didėjo (emigrantų skaičius 2012 m. buvo 4,67 karto didesnis nei 2001 m.). 2002 m., 2006 m., 2011 m. ir 2012 m. pastebimas emigrantų skaičiaus mažėjimas, atitinkamai 2,3 proc., 19,1 proc., 35,23 proc., 23,7 proc. (žr. 2 pav.). Viena šio mažėjimo priežasčių gali būti ekonominės situacijos gerėjimas šalyje, paskatinęs asmenis likti Lietuvoje. Visais šiais analizuojamais metais bendrasis vidaus produktas didėjo: 2002 m. – 7,1 proc., 2006 – 15 proc., 2011 – 11,6 proc., 2012 – 6,8 proc. Didėjo ir vidutinės disponuojamos pajamos vienam namų ūkiui per mėnesį (per 2006 m. padidėjo 28,6 proc., Lietuvos statistikos departamentas 2011–2012 m. duomenų nepateikia). Gerėjanti ekonominė situacija ir daugelis kitų socialinių,

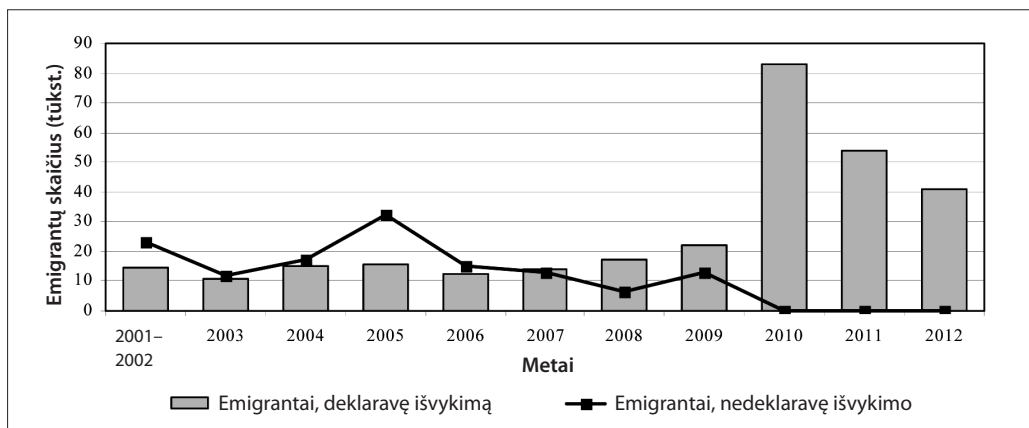
2 lentelė. *Migracijos poveikis Lietuvos ekonomikai ir socialinei raidai*

Poveikis Sritis	TEIGIAMAS POVEIKIS	NEIGIAMAS POVEIKIS
Darbo jėgai ir darbo rinkai	<ul style="list-style-type: none"> – Nedarbo lygio mažėjimas. – Migrantų grįžimas įgijus naujos darbinės patirties. – Naujų kvalifikacijų ir technologijų taikymo galimybės. 	<ul style="list-style-type: none"> – Staigus atlyginimų kilimas sektoriuose, iš kurių nuteka reikalinga darbo jėga. – Darbo jėgos trūkumo didėjimas. – Neužpildytų darbo vietų daugėjimas. – Specialistų ir aukštos profesinės kvalifikacijos darbuotojų bei darbininkų skaičiaus Lietuvoje mažėjimas.
Sukuriamam produktui	<ul style="list-style-type: none"> – „Grįžtantys“ pinigų srautai. – Padidėjusi perkamoji galia ir vartojimas (padidėjus darbo pajamoms, gaunamoms iš užsienio ir privačių asmenų piniginių pervedimų iš užsienio į Lietuvą). 	<ul style="list-style-type: none"> – Mažėjantis tam tikrų gamybos sektorių (žemės ūkio, statybu, lengvosios pramonės), pagrįstų pigia darbo jėga, našumas ir sukuriamas produktas. – Bendras sukuriama produkto mažėjimas. – Mažėjantis didelio našumo ir technologijos imlaus produkto kūrimo potencialas. – Mažėjanti gamyba. – Mažėjančios investicijos.
Budžetui ir pinigų srautams	<ul style="list-style-type: none"> – „Grįžtantys“ pinigų srautai. – Kaupiamas kapitalas tolesnei ekonominei plėtrai. – Mažėjantis socialinės paramos poreikis, dėl to mažėja ir valstybės išlaidos. – Investicijų grįžimas. 	<ul style="list-style-type: none"> – Socialinio draudimo einamojo finansavimo mažėjimas. – Tuo atveju, kai, norint išvengti apmokestinimo, „grįžtantys“ pinigų srautai yra slepiami, jie prisideda prie šešėlinės ekonomikos augimo. – Prarandamos lėšos, kurios buvo investuotos į žmonių išsilavinimą ir specialistų parengimą, todėl atsiranda nauja našta valstybei, t. y. naujų specialistų rengimas.
Ekonomikos modeliui	<ul style="list-style-type: none"> – Atsiranda spaudimas kurti patrauklesnes darbo sąlygas ir siūlyti konkurencingesnius atlyginimus siekiant išlaikyti darbuotojus. – Atsiranda spaudimas persiorientuoti iš mažo našumo ir pigia darbo jėga besiremiančios ekonomikos į didelio našumo ir aukštosiomis technologijomis pagrįstą ekonomiką. 	<ul style="list-style-type: none"> – Regionų ekonominės raidos netolygumų didėjimas. – Mažėjantis inovacinis potencialas. – Mažėjantis investicinis patrauklumas.
Demografijai	<ul style="list-style-type: none"> – Teigiamas poveikis nenurodomas. 	<ul style="list-style-type: none"> – Gyventojų skaičiaus mažėjimas. – Gyventojų senėjimas. – Gimstamumo mažėjimas. – Mišrių santuokų skaičiaus didėjimas.
Socialiniams ryšiams	<ul style="list-style-type: none"> – Kitokio socialinio gyvenimo patirtis. – Transnacionalinių bendruomenių kūrimasis ir transmigracijos formavimasis. 	<ul style="list-style-type: none"> – Trūkinėjantys ar išvis nutraukiami ryšiai su kilmės šalimi.
Kultūrai	<ul style="list-style-type: none"> – Naujų kultūrų pažinimas. 	<ul style="list-style-type: none"> – Potencialių vartotojų pasitraukimas iš Lietuvos sumažina kultūrinės infrastruktūros plėtrą. – „Protų švaistymas“ (jis atsiranda, kai emigravę kultūros kūrėjai ima dirbti nekultūrinio pobūdžio darbus).

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių remiantis E. Motiekos, M. Adomėno, J. Daniliausko (2006), A. Blebienės (2006), A. Sipavičienės (2006) nurodomais migracijos padariniais ekonomikai ir socialinei raidai

psichologinių veiksnių galėjo lemti Lietuvos piliečių norą pasilikti šalyje. Taip pat mažėjančius emigracijos srautus galėjo lemti blogėjanti padėtis šalyse, į kurias norima emigruoti.

Kitais analizuojamais metais emigrantų skaičius didėjo, nors ir nevienodai sparčiai. 2010 m. fiksuojamas didžiausias emigrantų skaičius: per 2010 m. iš šalies išvyko 83 157 gyventojai (žr. 2 pav.). Viena svarbiausių to priežasčių – 2010 m. Lietuvos Respublikos Sveikatos draudimo įstatymo pakeitimas, t. y. prievolė nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Galima daryti prielaidą, kad būtent dėl šios prievolės savo išvykimą iš Lietuvos į kitas užsienio šalis deklaravo ir ankstesniais metais išvykę emigrantai, nenorėdami mokėti įmokų už sveikatos priežiūros paslaugas, kuriomis nesinaudoja. Dar viena šio didėjimo priežastis – neįveikti 2008 m. prasidėjusios krizės padariniai.



2 pav. *Deklaruotos ir nedeklaruotos emigracijos mastai Lietuvoje 2001–2012 m.*

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2013)

2001 m. emigrantų skaičius buvo mažiausias per visą analizuojamą laikotarpį. Tam galėjo turėti įtakos nuo 2000 m. Lietuvoje susidariusios palankios ekonominės sąlygos. Fiksuojamas spartus Lietuvos ekonomikos augimas, didėjanti vartotojų perkamoji galia, gerėjanti verslo padėtis, besiplėtojanti gamyba, didėjančios paslaugų ir prekybos pardavimų apimtys. 2003 m. emigravusių iš Lietuvos asmenų skaičius padidėjo 55,7 proc. 2004 m., palyginti su 2003 m., emigrantų skaičius padidėjo 37,5 proc., o per 2005 m. emigrantų padaugėjo tik 2,7 proc. Atsižvelgiant į šių trejų metų (2003 m., 2004 m. ir 2005 m.) emigrantų skaičiaus kitimo tendencijas galima teigti, kad įstojimas į Europos Sąjungą (ES) reikšmingų pokyčių emigracijos srautams nepadarė, tačiau atsiradusios liberalesnės išvykimo į ES valstybes nares sąlygos ir legalaus darbo galimybės paskatino šiek tiek didesnę Lietuvos piliečių dalį emigruoti. Ir gerokai padidino nedeklaruotos emigracijos mastus, kurie po prisijungimo prie ES valstybių narių, t. y. 2005 m., buvo didžiausi per visą analizuojamą laikotarpį (emigrantų, nedeklaravusių savo išvykimo, skaičius siekė 32,5 tūkst.). Nors buvo galima tikėtis, kad įstojimas į ES paskatins spartesnę žmonių išvykimą iš Lietuvos, pagal pateikiamus deklaruotus emigracijos srautus prieš įstojimą į ES ir po jo matyti, kad laisvo asmenų judėjimo teisė nesukėlė itin spartaus ir akivaizdaus deklaruotos emigracijos didėjimo. Tai patvirtina ir 2006 m. situacija, kai iš Lietuvos išvykusių gyventojų skaičius sumažėjo 19,1 proc. Tačiau prisijungimas prie ES valstybių narių padidino nedeklaruotų išvykimų

mastą. Prasidėjus pasaulinei ekonomikos ir finansų krizei (2008 m.), emigrantų skaičius padidėjo 22,8 proc. 2009 m. Lietuvoje išryškėjus krizės padariniams bendras emigrantų (deklaravusių savo išvykimą ir jo nedeklaravusių) skaičius siekė 34,7 tūkst. Tokiam sparčiam emigrantų skaičiaus didėjimui įtakos turėjo ir prastėjanti gyvenimo kokybė, didėjantis nepasitikėjimas šalies valdžia bei kylantis nedarbo lygis (nuo 2008 m. iki 2010 m. nedarbo lygis šalyje pakilo 12 proc.).

2011 m. emigracijos kitimo tendencija pasikeitė: 2011 m., palyginti su 2010 m., emigrantų skaičius sumažėjo 32,23 proc. Emigrantų skaičiaus mažėjimas fiksuojamas ir 2012 m. (23,7 proc.). Tokia situacija susidarė dėl gerėjančios šalies ekonominės, socialinės, politinės situacijos ir prastėjančios tikslo šalių (pvz., Ispanijos, Airijos) padėties, jose gilėjančios krizės, sugriežtintų sąlygų emigrantams gauti socialines pašalpas kai kuriose emigracijos tikslo šalyse (pvz., Ispanijoje ir Airijoje). Gerėjančią situaciją Lietuvoje iliustruoja minimalaus atlyginimo kėlimas, realaus bendrojo vidaus produkto didėjimas, kuris 2011–2012 m. siekė atitinkamai 5,9 proc. ir 3,7 proc., eksporto augimas (2011 m. ir 2012 m. eksportas atitinkamai padidėjo 28,8 proc. ir 14,5 proc.), nedarbo lygio mažėjimas (2010 m. nedarbo lygis siekė 17,8 proc., 2012 m. sumažėjo iki 13,2 proc.).

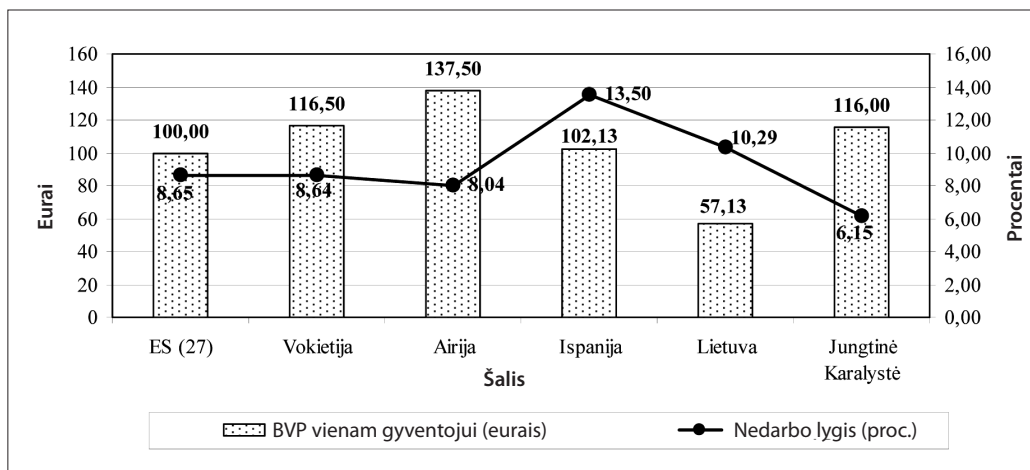
Remiantis tokiomis migracijos masto tendencijomis galima daryti prielaidą, kad šalies patiriami ekonominiai ir socialiniai nuostoliai dėl emigruojančių piliečių buvo ypač dideli, o imigruojančių piliečių sukuriama nauda (socialine ir ekonomine prasme) nekompensavo valstybės patiriamų nuostolių dėl darbo jėgos, gyventojų ir jų sukuriamo produkto netekties. Verta pažymėti, kad emigracijos mastai Lietuvoje yra kur kas didesni nei imigracijos. 2012 m. emigravusių lietuvių skaičius siekė 41 100, į Lietuvą imigravusių užsieniečių skaičius tais pačiais metais buvo vos 19 843 asmenys (iš kurių 87,47 proc. sudarė reemigrantai).

Tyrimo rezultatai atskleidė du labai svarbius įvykius, turėjusius įtakos 2001–2012 m. emigracijos kitimui, t. y. Lietuvos prisijungimas prie Europos Sąjungos ir 2008 m. visame pasaulyje prasidėjusi finansų ir ekonomikos krizė. Lietuvos piliečių deklaruotos emigracijos atveju (per 2005 m. emigrantų skaičius padidėjo vos 2,7 proc.). Kilus pasaulinei ekonomikos ir finansų krizei išryškėjo priešinga situacija nei įstojus į Europos Sąjungą. Ši krizė smarkiai paveikė visą Lietuvos migracijos procesą: 2010 m., palyginti su 2008 m., emigrantų skaičius padidėjo 3,9 karto, tačiau reemigracijos procesas dėl šios krizės buvo pristabdytas ir net pakrypo neigiama linkme.

Lietuvos gyventojų emigracijos priežasčių analizė. Mokslinėje literatūroje (Čiarnienė, Kumpikaitė 2011; Čiarnienė 2009; Boneva, Frieze 2001) pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos sprendimui migruoti, skirstomi į keturias grupes, iš kurių objektyviai įvertinti galima tik traukos ir stūmimo veiksniai. Tai yra ekonominiai, demografiniai, socialiniai, politiniai, geografiniai ir kiti veiksniai.

Emigracijos priežasčių analizė atliekama analizuojant pagrindines emigracijos tikslo šalis nuo 2004 m., nes būtent Lietuvai prisijungus prie ES pasikeitė pagrindinės emigracijos tikslo šalys. 2004–2012 m. pagrindinėmis emigracijos tikslo šalimis galima įvardyti šias Europos šalis: Jungtinę Karalystę (40,82 proc.), Airiją (12 proc.), Vokietiją (6,95 proc.), Norvegiją (5 proc.), Ispaniją (4,42 proc.). Nemaža dalis Lietuvos gyventojų (6,49 proc.) išvyko ir į Jungtines Valstijas.

Anot J. Karalevičienės ir K. Matuzevičiūtės (2009: 143–151), BVP, tenkantis vienam gyventojui (eurais), nedarbo lygis (proc.), metinės neto pajamos (eurais), minimalus darbo užmokestis (eurais) gali būti įvardijami kaip pagrindinės ekonominės emigracijos masto didėjimą lemiančios priežastys. Analizuojant minėtų rodiklių kitimo tendencijas 2004–2011 m. matyti, kad visi išskirti makroekonominiai rodikliai Lietuvoje buvo kur kas mažesni nei analizuojamų ES valstybių na-



3 pav. Vidutinis nedarbo lygis ir bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui (eurais) 2004–2011 m.

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2013)

rių, išskyrus nedarbo lygį, kuris 2005–2008 m. buvo mažesnis už ES (27) valstybių narių vidurkį (žr. 3 pav.).

2004–2011 m. BVP dalis, tenkanti vienam gyventojui, Lietuvoje vidutiniškai siekė 57,13 euro. Palyginus su ES vidurkiu matyti, kad Lietuvoje BVP dalis, tenkanti vienam gyventojui, buvo 42,88 euro mažesnė. Lyginant Lietuvos ir kitų emigracijos tikslo šalių situaciją matyti, kad BVP, tenkančio vienam gyventojui, dalis buvo dar mažesnė (pvz., palyginti su Airija, Lietuvoje BVP vienam gyventojui buvo mažesnis 80,38 euro, palyginti su Jungtine Karalyste – 58,88 euro). Lyginant Lietuvos, Europos Sąjungos ir pagrindinių emigracijos tikslo šalių nedarbo lygį matyti, kad 2005–2008 m. Lietuvoje nedarbo lygis buvo 1,9 procentinio punkto mažesnis už bendrą Europos Sąjungos nedarbo lygio vidurkį. Palyginus Lietuvos nedarbo lygį su emigracijos tikslo šalimis nustatyta, kad 2004–2011 m. nedarbo lygis Lietuvoje buvo mažesnis nei Ispanijoje. Smarkiai iš ES konteksto išsiskyrė ir Lietuvos metinės vieno gyventojų neto pajamos (t. y. pajamos atskaičius visus mokesčius) – jos 2004–2011 m. buvo net 13 874,25 euro mažesnės nei bendras ES vidurkis. Analizuojamų emigracijos tikslo šalių metinės vieno gyventojų neto pajamos gerokai viršijo lietuvių metines pajamas (pvz., asmens, gyvenančio Jungtinėje Karalystėje, metinės neto pajamos 2004–2011 m. buvo 19 222,45 euro didesnės nei Lietuvoje). Nors Lietuvoje minimalus darbo užmokestis 2004–2011 m. nuolat didėjo ir 2011 m. siekė 231,70 euro, išliko mažiausias iš visų analizuojamų emigracijos tikslo šalių ir 2011 m. buvo 662,82 euro mažesnis nei bendras Europos Sąjungos minimalaus darbo užmokesčio vidurkis. Galima teigti, kad situacija Lietuvoje 2004–2011 m., palyginti su pagrindinėmis tikslo šalimis, nagrinėtų makroekonominė rodiklių kontekste buvo blogiausia. Galima daryti prielaidą, kad tokia ekonominė situacija sąlygojo Lietuvos piliečių sprendimą emigruoti, tikintis geresnių ekonominių ir socialinių gyvenimo sąlygų.

Siekiant identifikuoti pagrindines emigracijos iš Lietuvos priežastis ir sudaryti hipotetinį Lietuvos pilietybę turinčio emigranto portretą, atlikta anketinė apklausa. Tyrimo objektas – vyresni nei 18 metų emigrantai, turintys Lietuvos pilietybę. Tyrimo metu buvo apklausta 140 emigrantų, kurių pasiskirstymas pagal lytį buvo beveik tolygus (apklausoje dalyvavo 49 proc. moterų ir

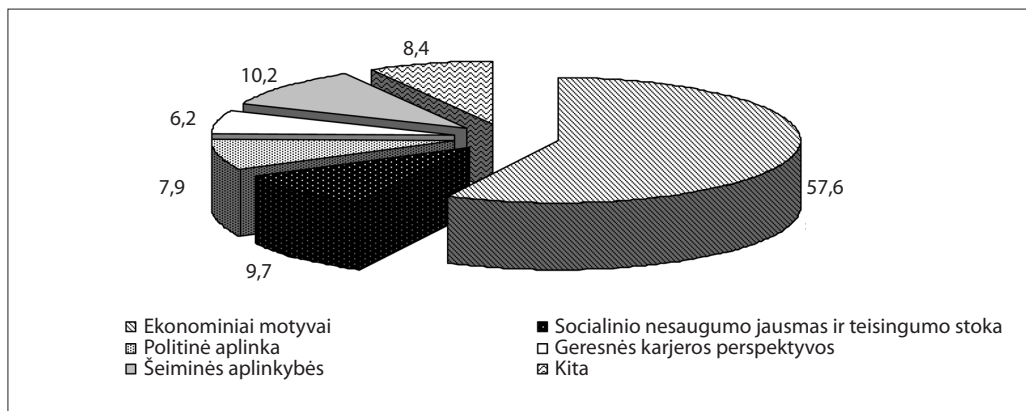
51 proc. vyrų). Daugelį (54 proc.) apklausoje dalyvavusių emigrantų sudarė 24–29 m. asmenys. Kitų apklaustų emigrantų skaičius pasiskirstė tarp 18–23 metų (13 proc.), 30–35 metų (16 proc.) ir vyresnių nei 35 metų (17 proc.) asmenų.

Analizuojant emigrantų struktūrą pagal išsilavinimą išryškėjo, kad daugelis (43,8 proc.) išvykstančių asmenų turi specialųjį vidurinį, įskaitant ir vidurinį išsilavinimą su profesine kvalifikacija. Kiti emigrantai pasiskirstė taip: aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą turėjo 30,9 proc., vidurinį (be profesinės kvalifikacijos) – 14,7 proc., pagrindinį – 9,4 proc., pradinį – 1,2 proc. emigrantų. Apibendrinant galima teigti, kad iš Lietuvos išvyksta potenciali darbo jėga, galinti kurti pridėtinę vertę ir gerinti šalies ekonominę padėtį. Be to, galima daryti prielaidą, jog Lietuvoje vyksta „protų nutekėjimas“, nes daugelis emigrantų (74,7 proc.) yra išsilavinę ir turi įgiję profesiją.

Vertinant apklaustų emigrantų santuokinę padėtį matyti, kad daugelis (47 proc.) išvykstančių asmenų – nevedę. Kiti apklausoje dalyvavę emigrantai pagal santuokinę padėtį pasiskirstė taip: susituokę (41 proc.), išsiskyrę (11 proc.), našliai (1 proc.).

Dauguma apklaustų emigrantų (82,3 proc.) nurodė, kad prieš emigruodami nuolatinio darbo neturėjo vienerius ar daugiau nei vienerius metus. Teigtina, kad dauguma emigrantų – nedirbantys asmenys, iki išvykimo turėję ilgalaikio bedarbio statusą. Ilgalaikiai bedarbiai – tai žmonių, atsidūrusių ekonominiame ir kultūriniame visuomenės pakraštyje, grupė. Ši grupė tapatinama su menkomis pajamomis, kukliomis gyvenimo sąlygomis (Rudžinskienė, Paulauskaitė 2012: 15).

Pagrindinė emigracijos priežastis – ekonominiai motyvai, t. y. palyginti mažas darbo užmokestis, aukštas nedarbo lygis, bloga ekonominė situacija Lietuvoje. Tokią emigracijos priežastį nurodė 57,6 proc. apklausoje dalyvavusių emigrantų (žr. 4 pav.). Vadinasi, daugelis išvykstančiųjų siekia turėti geresnes ekonomines ir socialines gyvenimo sąlygas.



4 pav. *Emigrantų pasiskirstymas pagal išvykimo priežastis (proc.)*

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių remiantis kiekybinio tyrimo rezultatais

Likę respondentai įvardijo tokias išvykimo priežastis: socialinio nesaugumo jausmas ir teisingumo stoka (9,7 proc.), Lietuvos politinė aplinka (7,9 proc.), geresnės karjeros perspektyvos užsienio šalyse (6,2 proc.), šeiminės priežastys (10,2 proc.) ir kitos priežastys (8,4 proc.). Respondentai kaip kitas emigracijos priežastis įvardijo: netinkamą darbdavių elgesį su darbuotojais, naujos darbo ir gyvenimo patirties įgijimą, naujų kalbų mokymąsi, išvykti įkalbėjo užsienyje

gyvenantys draugai ir artimieji, naujų kultūrų ir šalių pažinimą, religinį ir kultūrinį netolerantiškumą Lietuvoje.

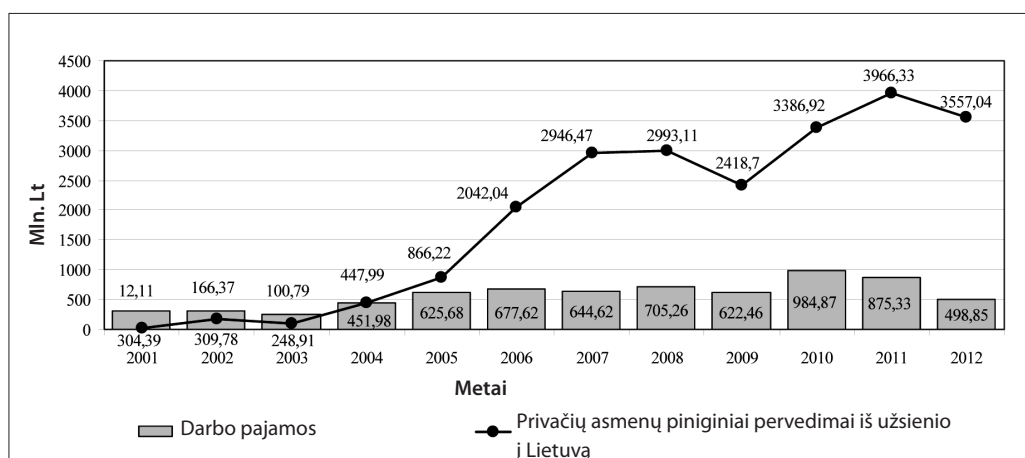
Apklausoje dalyvavusių emigrantų buvo teiraujama, ar jie ketina grįžti į Lietuvą. Daugiau nei pusė respondentų (54 proc.) teigė, kad šiuo metu grįžti neplanuoja. 33 proc. apklausoje dalyvavusių emigrantų sakė, kad į Lietuvą grįžtų, jeigu pagerėtų ekonominės ir socialinės sąlygos. 13 proc. emigrantų nurodė, kad negrįš gyventi į Lietuvą.

Remiantis anketinės apklausos rezultatais galima sudaryti hipotetinį Lietuvos emigranto portretą, kuris padėtų identifikuoti pagrindinius emigranto bruožus. Hipotetiškai galima teigti, kad šiuolaikinis emigrantas (nesvarbu, kurios lyties) yra jaunas, 24–29 metų amsmu. Emigrantas – kvalifikuotas asmuo, turintis specialųjį vidurinį arba aukštąjį išsilavinimą. Kvalifikacijos požiūriu jis gali būti priskiriamas prie kvalifikuotų darbuotojų arba aukštos profesinės kvalifikacijos specialistų. Tačiau emigrantas iki išvykimo neturėjo darbo vienus metus ir ilgiau. Pažymėtina, kad šiuolaikinis emigrantas dažniausiai (47 proc.) nebuvo susituokęs, o jo sprendimą emigruoti daugeliu atvejų implikuoja ekonominiai motyvai (57,6 proc.).

Emigracijos padarinių šalies ekonomikai tyrimas. Migracija Lietuvos ekonomikai ir socialinei raidai atsiliepia dvejopai. Migracijos procesas keičia gyventojų skaičių, jų struktūrą, turi įtakos darbo jėgos dydžiui (tiek užimtųjų, tiek bedarbių). Iš ekonominės pusės emigrantų piniginiai pervedimai bei sezoninės ir trumpalaikės migracijos darbo pajamos sąlygoja vartojimą ir ekonomikos augimą (Beržinskienė ir kt. 2009).

Vertinant Lietuvos valstybės patiriamus ekonominius ir socialinius nuostolius ir gaunamą naudą dėl šalyje vykstančių emigracijos procesų, remiamasi E. Motiekos, M. Adomėno ir J. Daniliausko (2006), A. Blebienės (2006), A. Sipavičienės (2006) išskirtais migracijos teigiamais ir neigiamais poveikiais. Gaunama ekonominė nauda analizuojama pasitelkus „grįžtančių“ pinigų srautus. Ekonominiai nuostoliai analizuojami remiantis valstybės sektoriaus pajamomis.

„Grįžtantys“ pinigų srautai. Šiems srautams priskiriamos darbo pajamos, gaunamos iš sezoninės ir trumpalaikės migracijos, bei privačių asmenų piniginės perlaidos iš užsienio. F. Doquier ir A. Marfouk (2005: 24) teigė, kad grįžtantis migrantų finansinis kapitalas dažniausiai



5 pav. Darbo pajamos ir privačių asmenų piniginiai pervedimai 2001–2012 m.

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2013)

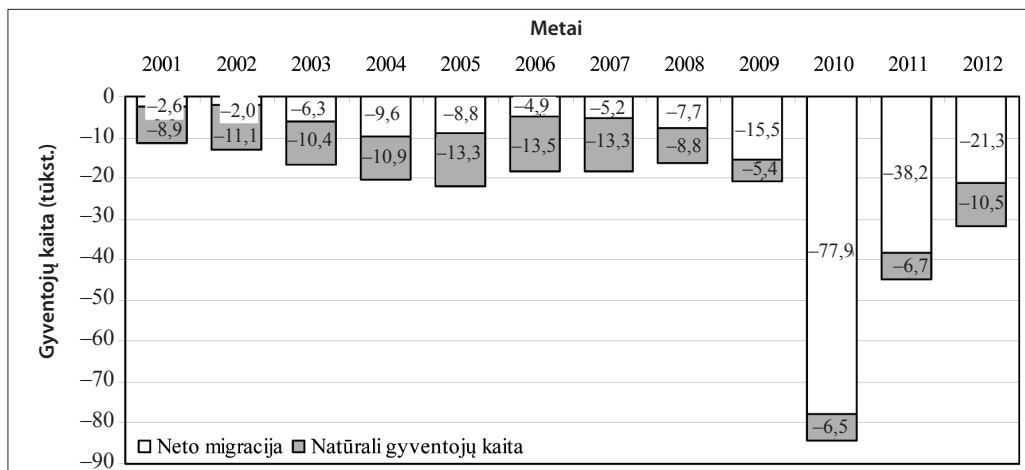
sudaro gana didelę šalies bendrojo vidaus produkto dalį. Šiuo atveju grįžtantis migrantų finansinis kapitalas – privačių asmenų piniginiai pervedimai ir darbo pajamos. Išreiškus privačių asmenų piniginius pervedimus iš užsienio procentais nuo bendrojo vidaus produkto matyti, kad 2001–2012 m. šie pervedimai vidutiniškai sudarė 1,96 proc. bendrojo vidaus produkto, darbo pajamos – vos 0,79 proc. bendrojo vidaus produkto. Verta pabrėžti, kad tiek piniginiai pervedimai, tiek darbo pajamos didėjo visu analizuojamu laikotarpiu, išskyrus 2009 m. ir 2012 m. Nuo 2005 m. fiksuojamas ypač spartus didėjimas, kurį galėjo sąlygoti Lietuvos prisijungimas prie ES valstybių narių.

2009 m. pervedimai sumažėjo 19,2 proc., darbo pajamos – 0,12 proc. 2012 m. pervedimai sumažėjo 10,3 proc., darbo pajamos – 43 proc. (žr. 5 pav.). Šis mažėjimas gali būti siejamas su ekonomikos ir finansų krizės padariniais, sezoninės ir trumpalaikės migracijos darbo pajamomis bei pervedimais privatiems asmenims, prastėjančia tikslo šalių padėtimi, gerėjančia Lietuvos ekonomine ir socialine situacija. Įvertinus 2001–2012 m. „grįžtančių“ pinigų srautus remiantis teigiamu poveikiu sukuriama produktui galima daryti prielaidą, kad dėl šių piniginių srautų padidėjo perkamoji galia, taip pat vartojimas ir padidino bendrąjį nacionalinį produktą. Dėl „grįžtančių“ piniginių srautų Lietuvos valstybė 2001–2012 m. kasmet gavo ekonominės naudos už 2,42 mlrd. litų, viso analizuojamo laikotarpio „grįžtančių“ pinigų nauda siekia 29,06 mlrd. litų. Pabrėžtina, kad ši ekonominė nauda Lietuvos valstybei vertinama tik skaičiuojant oficialias darbo pajamas ir privačių asmenų pinigines perlaidas. Jeigu būtų įmanoma įvertinti ir nedeklaruotų piniginių pervedimų ir darbo pajamų apimtis, valstybės patiriama nauda dėl vartojimo ir perkamosios galios didėjimo taip pat didėtų, todėl, kad dalis asmenų, siekdami išvengti mokesčių, nedaro oficialių piniginių perlaidų, o pinigus perduoda kitais būdais, pavyzdžiui, per draugus, pažįstamus, kurjerius. Čia išryškėja ir neigiami „grįžtančių“ piniginių srautų padariniai, t. y. nedeklaruoti piniginiai pervedimai ir darbo pajamos didina Lietuvos šešėlinės ekonomikos apimtis.

Valstybės sektoriaus pajamos. Išvykstantys gyventojai kartu su savimi „išsiveža“ ir valstybės pajamas. Analizė atliekama darant prielaidą, kad visi išvykstantys 20–64 metų gyventojai, likdami Lietuvoje, galėjo gauti vidutinį darbo užmokestį ir nuo jo mokėti šiuo metu taikomą gyventojų pajamų mokesťį (t. y. 15 proc.). Kadangi vidutinis neto darbo užmokestis 2001–2012 m. buvo skirtingas, analizuojamas tik 2012 m. galimas valstybės sektoriaus pajamų sumažėjimas. Tokį pasirinkimą lėmė ir tai, kad nuo 2009 m. įsigaliojo naujas gyventojų pajamų mokesčio tarifas, siekiantis 15 proc. Vidutinis bruto darbo užmokestis 2012 m. buvo 1651,4 Lt, pajamų mokesťis nuo 2012 m. buvusio vidutinio atlyginimo siekė 247,71 Lt. Laikantis prieš tai įvardytos prielaidos galima teigti, kad Lietuvos valstybė dėl vieno 2012 m. emigravusio 20–64 metų žmogaus per mėnesį patyrė apie 247,71 Lt nuostolių. Turint omenyje 20–64 metų emigravusių žmonių skaičių, kuris 2012 m. siekė asmenis, galima daryti prielaidą, kad Lietuvos biudžetas per vieną 2012 m. mėnesį potencialiai negavo 8,06 mln. Lt, o per visus 2012 m. – apie 96,70 mln. Lt.

Poveikis demografijai. Pastaruoju metu Lietuvoje pastebima gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencija (2012 m., palyginti su 2001 m., gyventojų skaičius sumažėjo 13,9 proc.). Gyventojų skaičiaus mažėjimas iš esmės sietinas su dviem priežastimis. Pirmoji – neigiama neto tarptautinė gyventojų migracija, antroji – neigiama natūrali kaita. Pastaraisiais metais vis didėja neigiamos neto migracijos įtaka gyventojų skaičiaus mažėjimui (žr. 6 pav.).

Apskaičiuota, kad neigiama neto migracija nulemia 62,7 proc. bendro gyventojų skaičiaus mažėjimo 2001–2012 m., o kitus 37,3 proc. lemia neigiama natūrali gyventojų kaita. Įvertinus imigrantų ir emigrantų srautus galima teigti, kad dėl neigiamos neto migracijos Lietuvos valstybė



6 pav. *Neto tarptautinė migracija ir natūrali gyventojų kaita*

Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2013)

per dvylika metų „neteko“ apie 199,9 tūkst. gyventojų (vidutiniškai apie 16,67 tūkst. asmenų per metus). Dėl natūralios kaitos gyventojų skaičius per tuos pačius metus sumažėjo 119,1 tūkst. asmenų (vidutiniškai 9,9 tūkst. asmenų per metus). Svarbus ir dėl jaunų asmenų emigracijos vykstantis gyventojų senėjimo reiškinys. Galima daryti prielaidą, kad dėl tarptautinės gyventojų migracijos Lietuvos valstybė per dvylika metų „neteko“ apie 5,96 proc. šalies gyventojų, o vyresnio amžiaus (t. y. 65 m. ir vyresnių) gyventojų dalis padidėjo 12,10 proc. Tai rodo Lietuvoje esant visuomenės senėjimo reiškinį.

Išvados

1. Atliktas tyrimas patvirtino hipotezę, kad iš Lietuvos išvykstantis asmuo yra kvalifikuotas darbininkas arba specialistas, turintis specialųjį vidurinį arba aukštąjį išsilavinimą ir ilgalaikio bedarbio statusą. Tai reiškia, kad emigrantas buvo registruotas darbo biržoje ir nedirbo vienus metus ar ilgiau. 43,8 proc. apklausoje dalyvavusių emigrantų nurodė turintis specialųjį vidurinį išsilavinimą, 30,9 proc. – aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą. 82,3 proc. apklausoje dalyvavusių emigrantų nurodė, kad iki išvykimo nedirbo vienus metus ar ilgiau.
2. Daugelį šimtmečių formavęsis migracijos reiškinys ir šiandieninėje mokslinėje literatūroje apibūdinamas nevienodai – tai priklauso nuo to, kokiame kontekste tai daroma. Visuose migracijos apibrėžimuose dominuoja trys esminiai dalykai: erdvės, laiko ir naudos dimensijos. Šiuolaikinis migracijos apibrėžimas neatsiejamas nuo transnacionalizmo fenomeno, dėl kurio migracija dažnai apibūdinama kaip transmigracija, o migrantai – kaip transmigrantai. Transnacionalizmo kontekste išryškėjo naujas šiuolaikinės migracijos požymis, t. y. migrantų (transmigrantų) ryšys su dviem valstybėmis vienu metu. Mokslinės literatūros analizė atskleidė pagrindines veiksmų grupes, sąlygojančias sprendimą migruoti. Šios grupės apima traukos ir stūmimo, grandininės migracijos ir psichologinius veiksmus. Identifikuotos penkios pagrindinės sritys (darbo rinka, sukuriamas bendrasis vidaus produktas, pinigų srautai, ekonomikos

modeliai, demografiniai pokyčiai), kuriose pasireiškia migracijos poveikis Lietuvos ekonomikai ir socialinei raidai.

3. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad tarptautinį asmenų judėjimą veikia įvairūs veiksniai (asmeninės individo savybės, politiniai, demografiniai, geografiniai ir kitokio pobūdžio veiksniai), tačiau pagrindine priežastimi gali būti įvardijami ekonominiai motyvai. Tai patvirtino ir anketinės apklausos rezultatai: 57,6 proc. apklausoje dalyvavusių emigrantų teigė, kad sprendimą emigruoti daugiausia lėmė ekonominiai motyvai, t. y. mažas darbo užmokestis, didelis nedarbas Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, kad sprendimą migruoti daugiausia nulemia ekonominiai veiksniai, atlikta migracijos priežasčių analizė, kurios metu išaiškėjo, kad Lietuvos ekonominė situacija, palyginti su pagrindinėmis tikslo šalimis (Jungtine Karalyste, Airija, Vokietija, Ispanija), buvo blogiausia: bendrojo vidaus produkto dalis, tenkanti vienam gyventojui, Lietuvoje buvo 42,88 euro mažesnė nei bendras Europos Sąjungos vidurkis, Lietuvos gyventojų gaunamos metinės neto pajamos buvo kiek daugiau nei 13,87 tūkst. eurų mažesnės už bendrą Europos Sąjungos vidurkį. Tokia šalies ekonominė padėtis lėmė sprendimą emigruoti, tikintis geresnių ekonominių ir socialinių gyvenimo sąlygų kitose užsienio šalyse.
4. Įvertinus Lietuvos valstybės patiriamą naudą dėl „grįžtančių“ piniginių srautų galima teigti, kad Lietuvos valstybės 2001–2012 m. gaunama ekonominė nauda kasmet vidutiniškai siekė po 2,42 mlrd. litų, viso analizuojamo laikotarpio „grįžtančių“ piniginių srautų nauda siekia 29,06 mlrd. litų. Verta pažymėti, kad įvertinus ir nedeklaruotus piniginius pervedimus ir darbo pajamas valstybės gaunama nauda gerokai padidėtų. Vertinant valstybės sektoriaus pajamas padarius prielaidą, kad visi išvykstantys 20–64 metų gyventojai, likę Lietuvoje, galėjo gauti vidutinį darbo užmokestį ir nuo jo mokėti šiuo metu taikomą gyventojų pajamų mokestį (15 proc.), Lietuvos valstybė dėl vieno 2012 m. emigravusio 20–64 metų asmens per mėnesį patyrė apie 247,71 Lt nuostolių. Paėmus bendrą 2012 m. 20–64 asmenų skaičių, galima daryti prielaidą, kad 2012 m. Lietuva potencialiai neteko apie 96,70 mln. litų. Vertinant emigracijos poveikį demografijai galima teigti, kad dėl tarptautinės gyventojų migracijos Lietuvos valstybė per dvylika metų „neteko“ apie 5,96 proc. šalies gyventojų, o vyresnio amžiaus (t. y. 65 m. ir vyresnių) gyventojų dalis padidėjo (12,10 proc.). Tai rodo Lietuvoje esant visuomenės senėjimo reiškinį.
5. Remiantis anketinės apklausos rezultatais galima hipotetiškai teigti, kad šiuolaikinis Lietuvos pilietybę turintis emigrantas (nesvarbu, kurios lyties) yra jaunas (vidutiniškai 24–29 metų), niekada santuokoje negyvenęs asmuo. Iš Lietuvos išvykstantis asmuo yra kvalifikuotas darbininkas arba specialistas, turintis specialųjį vidurinį arba aukštąjį išsilavinimą. Iki išvykimo emigrantas dažniausiai nedirbo vienus metus ar ilgiau. Jo pasirinkimą išvykti implikuoja ekonominiai motyvai: nepakakamos finansinės pajamos, maži atlyginimai, didelis nedarbas.

LITERATŪRA

Bagdanavičius, J.; Jodkonienė, Z. 2008. Brain drain from Lithuania: The attitude of civil servants. *Engineering Economics* 2 (57): 55–60.

Basch, L.; Glick Schiller, N.; Szanton Blanc, C. 2005. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. London: New York.

Beržinskienė, D.; Kairienė, S.; Virbickaitė, R. 2009. Analysis of migration as the element of demographic changes in the Europe an union context. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2 (15): 13–20.

Blebienė, A. 2006. *Lietuvos gyventojai ir šeima: per 15 atkurtos Nepriklausomybės metu*. Kaunas: Smaltija.

- Boneva, B.; Frieze, I. H. 2001. Toward a concept of a migrant personality. *Journal of Social Issues* 57 (3): 477–491.
- Brazauskienė, B.; Kazlauskienė, A. 2002. Darbo jėgos problemos globalizacijos sąlygomis. *Ekonomika ir vadyba: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija.
- Butkus, M.; Matuzevičiūtė, K. 2009. Emigracijos ir reemigracijos situacija Lietuvoje. *Journal of Management* 14 (1): 27–32.
- Butkus, M.; Matuzevičiūtė, K. 2010. Migracijos tendencijų Europos Sąjungoje vertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2 (18): 28–38.
- Čiarmienė, R.; Kumpikaitė, V. 2011. International labour migration: Students viewpoint. *Engineering Economics* 22 (5): 527–533.
- Čiarmienė, R.; Kumpikaitė, V.; Taraškevičius, A. 2009. Makroekonominiai veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Ekonomika ir vadyba* 14: 553–559.
- Daugherty, H. G.; Kammeyer, K. C. W. 1995. *An Introduction to Population*. New York: The Guilford Press.
- Docquier, F.; Marfouk, A. 2005. *International Migration by Education Attainment, 1990–2000*. International Countries: World Bank.
- Gruževskis, B. 2006. Lietuvos darbo migracijos iššūkiai. *Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai: konferencijos medžiaga*: 49–52.
- Horton, S. 2008. Consuming childhood: „Lost“ and „Ideal“ childhoods as a motivation for migration. *Anthropological Quarterly* 81 (4): 925–943.
- International Organization for Migration. 2012. *Global Estimates and Trends*. Prieiga per internetą: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en> [žiūrėta 2013 05 12].
- Jančaitytė, R.; Valavičienė, N.; Augutienė, R.; Prakapas, R. 2009. *Tarpkultūrinės kompetencijos didinimas bei įvairovės valdymo gebėjimų stiprinimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Janušauskas, A.; Nedzinskas, E.; Uleckas, A.; Vepšta, P. 2009. Šiuolaikiniai migracijos procesai ir jų įtaka Lietuvos darbo rinkai. *Journal of Management* 2 (14): 19–25.
- Juozeliūnienė, I. 2008. Doing research on families with parents abroad: The search for theoretical background and research methods. *Filosofija. Sociologija* 19 (4): 72–79.
- Kaminska, M. E.; Kahancova, M. 2011. Emigration and labour shortages: An opportunity for trade unions in the New Member States? *European Journal of Industrial Relations* 17 (2): 189–203.
- Karalevičienė, J.; Matuzevičiūtė, K. 2009. Tarptautinės emigracijos ekonominių priežasčių analizė Lietuvos pavyzdžiu. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1 (14): 143–151.
- Karpavičius, S. 2006. Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai. *Pinigų studijos* 2: 21–41.
- Kasnauskienė, G. 2005. Gyventojų migracijos teorijos. *Lietuvos statistikos darbai: ketvirtinis statistikos žurnalas* 2: 4–13.
- Kasnauskienė, G.; Šiaudvytis, T. 2010. Gyventojų emigracijos poveikio darbo rinkai vertinimas. *Lietuvos statistikos darbai* 49: 12–19.
- Kuzmickaitė, D. K. 2004. Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai. *Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai*: seminaras: 4–6. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Lietuvos Respublikos ekonominės migracijos reguliavimo strategija. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3177.
- Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. X-694.
- Lietuvos statistikos departamentas 2013. Prieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2013 05 12].
- Liubiniene, N. 2009. *Migrantai iš Lietuvos Šiaurės Airijoje: „Savos erdvės“ konstravimas*. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Maslauskaitė, A.; Stankūnienė V. 2007. *Šeima abipus sienos: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos ir raidos perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.
- McLaren, L. M. 2013. Immigration and perceptions of the political system in Britain. *Political Quarterly* 84 (1): 90–100.
- Misiūnas, A.; Bratčikoviene, N. 2006. Migracijos tendencijos. *Lietuvos statistikos darbai* 45: 16–22.

- Moiseenko, V. M. 1994. Migracija naselenija. *Enciklopedičeskij slovar narodonaselenija*. Moskva.
- Motieka, E.; Adomėnas, M.; Daniliauskas, J. 2006. *Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėivijos atžvilgiu*. Vilnius: Strateginių studijų centras.
- Paulauskaitė, L.; Rudžinskienė, R. 2012. Ilgalaikių bedarbių socialinių bruožų identifikavimas (Šiaulių miesto pavyzdžiu). *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos* 21: 10–21.
- Pearlman, W. 2013. Emigration and power: A study of sects in Lebanon, 1860–2010. *Politics & Society* 41 (1): 103–133.
- Petersen, W.; Petersen, R. 1986. *Dictionary of Demography Terms, Concepts, and Institutions*. New York: Westport.
- Pocius, A.; Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. 2005. Ekonominio nuostolio dėl Lietuvos darbo rinkos pokyčių vertinimas. *Pinigų studijos* 2: 30–40.
- Rudžinskienė, R. 2008. Pagrindinės Lietuvos kaimo gyventojų emigracijos priežastys, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2 (11): 252–257.
- Sipavičienė, A. 2006. Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. *Tarptautinė migracijos organizacija*. Prieiga per internetą: <http://www.iom.lt/documents/A.Sipaviciene-migrac.pdf> [žiūrėta 2013 05 12].
- Stanaitis, S. 2011. Deklaruotos emigracijos ir nedarbo teritoriniai ypatumai Lietuvoje 2005–2009 m. *Tiltai* 55 (2): 139–148.
- Stockwell, E. G.; Groat, H. T. 1984. *Word Population. An Introduction to Demography*. New York, London, Toronto: Franklin Watts.
- Urbanaitė, E. 2007. Ekonominės migracijos politika. *Geopolitika*. Prieiga per internetą: <http://www.geopolitika.lt/?artc=964> [žiūrėta 2013 05 12].
- Тодаро, М. П. 1997. *Экономическое развитие*. Москва: ЮНИТИ.

REASONS FOR EMIGRATION AND ITS CONSEQUENCES FOR LITHUANIAN ECONOMY

Rasa Rudžinskienė, Lina Paulauskaitė

Summary

The international emigration process, its reasons and consequences for the Lithuanian economy are analyzed in this article. The concepts of migration, emigration, transmigration have been identified in this article. An analysis of the migration extent has also been done. This analysis has revealed that almost 500 thousand people (evaluated as emigrants who have and have not declared their departure) have gone out from Lithuania during the period 2001–2012. The main emigration destination countries are named in the article. These countries are the United Kingdom, Ireland, Germany, Norway, and Spain. The quantitative research of emigrants is presented in the article in order to characterize the most important reasons for emigration as well as to create the hypothetical portrait of Lithuanian emigrants, which helps to identify the main features of Lithuanian emigrants.

Key words: emigration, Lithuanian people, consequences, economy